

Cvetka Hedžet Tóth

Janko M. Lozar:
Fenomenologija razpoloženja.
S posebnim ozirom na Heideggra in Nietzscheja

Ljubljana: KUD Apokalipsa, 2012, 187 strani

Naše dojetanje ali kar *dojem* stvarnosti – okrajšava po Francetu Vebru – se nikakor ne začne s pojmom, čeprav se je zgodovina filozofije že z Aristotelovim priznanjem Talesu iz Mileta začela z naporom pojma. Doživljaj biti in pojem biti ali v starinski slovenščini slovo biti naj bi bila dva medsebojno docela enakovredna vidika v dojetanju tega, kar je, in *je* nekaj, ne pa nič. Kaj je to predpojmovno, celo razpoložensko v dojetanju filozofov, še posebej novoveških? Kako je s subjektiviteto subjekta, če jo izpostavimo razpoloženskemu vidiku? Delo *Fenomenologija razpoloženja* (FR) nas sooča z vprašanjem, »kako se bit kot reprezentacija kaže v razmišljanjih o afektivnem, emocionalnem razpoloženju pri novoveških mislecih«, in pri tem ugotavlja, da »mišljenje, ki se giblje naproti razpoloženju, ne opušta tradicije kot golega odsenčenja napredujočega uma (Hegel), niti ne odkriva nečesa novega« (FR, 7).

Lozarjevo delo želi raziskati mišljenje na podlagi razpoloženja, zato poudarja: »Nikakor namreč ne velja, da naj bi metafizika kot taka z umnostjo iz mišljenja ali človeškosti človeka preprosto izključila problem emocionalnega, čustvenega, *affectusa*, *páthos*«, zato pričujoče delo sledi vprašanju, »kako je z razpoloženjem, čustvi, afektivnostjo pri mislecih novoveške metafizike« (FR, 7–8). S tem je delo izziv vsej metafiziki, namreč kako je bila ustvarjalna in še vedno je, ker črpa energijo in moč iz nečesa prizemljenega, iz razpoloženja, doživljanja, skratka, da je tostranska in da brez pomoči, celo krika zemlje ne bi nikdar prišla do onstranskosti.

Ta doživljajsko-razpoloženski vidik lahko pove kaj o človeku, morda več kot samo vsem znana tradicionalna trditev, da je človek bitje razuma. Toda delo *Fenomenologija razpoloženja* kot celota pušča odprto vprašanje, koliko življenja je sploh v takem redukcioničnem dojetanju človeka. Nietzsche ni zaman očital filozofom, da so s svojimi pojmi življenje vse preveč devitalizirali in mu jemali njegove najbolj vitalne moči. Skratka, ko izpostavljam razpoloženski vidik, tj. doživljanje, pravimo življenju *da* in avtonomiji mišljenja ne odvezememo prav ničesar; samo mišljenje potrebuje tudi spontanost, da sploh reagira in učinkuje. Misel začne delovati na podlagi nečesa,

kar ni misel sama, skratka, njena ontološka podlaga je to, kar jo prekinja, zmoti v njeni samozadostnosti, tudi takrat, ko razmišljam s peresom v rokah. Ne gre brez intermitentne (prekinjajoče) zareze in vseeno je, če tukaj uporabljamo izraze kot spontanost ali intencionalnost; slednji izraz je Lozarju bližje. Priznati dostojanstvo mišljenja na podlagi spontanosti pomeni, da je med drugim smisel filozofskega mišljenja v tem, da pomeni filozofsko misliti toliko kot misliti prekinitve, biti moten s tem, kar ni misel sama. Ne gre brez tveganja in možnosti zmote, po Benjaminovem opozorilu spada k pravih mislim še kakšna pravšnja porcija neumnosti.

Torej: antropologija in ontologija razpoloženja. Bi se dalo, tokrat povedano v jeziku *Fenomenologije razpoloženja*, spregovoriti o subjektiviteti subjekta novejši dobe skozi antropološko potrebo po metafiziki, tako po ničejevsko – ne ničejansko –, iz katere govori »trebuh bivanja« (Nietzsche) kot glas zemlje, ki noče več iti po poti teh, ki so telo zaničevali? Heidegger nas spodbuja, saj to, kar je trajni izvor za filozofijo in filozofiranje in kar je tudi omogočilo postopni nastanek znanosti, je v dejstvu čudenja, strmenja, motriteljske usposobljenosti, ki pripelje do razvitega čuta za teorijo. Vendar po Heideggerju ne samo tega, kajti pri čudenju gre po njegovem za razpoloženje (*Stimmung*), s katerim se oprijemljemo samih sebe in sploh začutimo, kaj je moč subjektivitete.

Lozarjevo delo vsebuje troje poglavij, notranje zelo natančno in pregledno razčlenjenih, kar omogoča lažje branje in razumevanje tematike, ki je bila v tradicionalni filozofiji manj obdelana, pogosto celo prezrta. Avtor nas seznanja s paleto imen vse od Descartesa naprej in preko *Eksistencialnosti razpoloženj* svoja razmišljanja osredinja v poglavju z naslovom *Friedrich Nietzsche in razpoloženja*, kjer med drugim poudarja, da Nietzsche »kot temeljno razpoloženje opredeli v njegovi ustvarjalnosti in porajanju vrednot« (FR, 123). Tudi tesnoba in vedrina sta razpoloženski občutki, morda kar vrednoti, in iz Nietzschejeve zapuščine izhaja, da človek največje dogodke »najtežje zazna z občutjem«, toda: »To je grozljiva novost, ki bo potrebovala nekaj stoletij, da jo bomo Evropejci zaznali z občutjem: in potem se bo nekaj časa zdelo, kakor da je z vseh stvari odpadla vsa teža,« (FR, 164). Filozofija je že domala kot pot od biti do razpoloženja in obratno, zdaj »volje do moči ne mislimo več v njeni absolutni samozadostnosti vekovitega samoprerajanja, marveč jo udomljamo v njenem vekovitem vračanju in odtegotovanju v *predvolitivni razsežnosti vrženosti v razpoloženje*« (FR, 170).

Za razpoloženje je filozofska stroka dolžna razviti govorico in jo osmišljati, kajti ta je kot najbolj neposreden nagovor življenja, tega, kar je vitalno in vztrajno, in Lozarjevo delo se trudi na mnogih mestih podati takšno govorico. Tu zelo izstopajo izrazi, ki jih računalniški zapis podčrtuje z rdečo barvo, ker jih ne prepozna. V zaključku, naslovljenem kot *Zgodovina uma, biti in razpoloženja*, nas delo blago opozarja,

da smo na poti k razpoloženju soočeni, celo vrženi in snujoči »v zgodovino smisla človeškosti človeka«, toda tudi nihilizma, vsaj po Nietzscheju. In ravno nihilizem z vso svojo zgodovino »najavlja soizvornost bolečine in slasti (tesnobe in vedrine) kot predvolitivne ravni, ki daje nejevoljo, zlovoljo ali dobro voljo« (FR, 171). S tem volja kot bitnostno načelo bivajočega prejme različne sopomene in vemo, da v razpoloženju ni »nič razpoložljivega«, toda če smo odločeni stopiti na pot mišljenja o razpoloženju, potem nas lahko »le ubran korak, ki ve, da je ubranost stvar življenjskega zorenja, popelje proti tako domači, a vendar nedomačni sredi, katere metafizika ne misli in ne živi dovolj živo, a je od nje vendar nošena. V tem je silna privlačnost zgodbe evropske kulturne zgodovine« (FR, 173–174). Zdaj lahko poslušamo še Ravelov *Bolero* kot zgodbo o nas in naši prizemljeni, celo antropološki potrebi po metafiziki. Priznati tudi moramo, da brez nečesa razpoloženskega, celo volitivnega etika ni možna, in po koncu branja dela *Fenomenologije razpoloženja* ostaja odprto vprašanje, če je subjektiviteta subjekta brez etike sploh možna.

Soočeni s trenutnim dogajanjem spontanega izbruha vsesplošnega družbenega nezadovoljstva, krivic, odrinjenosti zaradi naraščajoče brezposelnosti, bede in siromaštva se lahko z Nietzschejevo pomočjo sprašujemo kakšno je tukaj uporniško razpoloženje. Ko gre za upor, je tu v ozadju podoživetje nečesa preteklega, prej neprijetnega kot prijetnega, in na besedni ravni izrazi beseda *resentiment* čustveno reagiranje, ki pomeni določeno večno vračanje, celo »kroženje nejevolje volje« (FR, 122), kot je podoba »nejevolje volje« tudi asketski ideal, ki je usmerjen samo navznoter. Vendar ostanimo pri uporu kot usmerjenosti razpoloženja navzven.

Kakšno je zdaj temeljno razpoloženje morale dobrega in zlega? Nietzschejevo delo *H genealogiji morale*, ko gre za tlačane in odrinjene, to opisuje takole: »Vstaja sužnjev v morali se začne takrat, ko postane sam *resentiment* ustvarjal in poraja vrednote: *resentiment* takšnih bitij, ki jim je odtegnjena prava reakcija, reakcija v dejanju, ki se oddolžijo zgolj z imaginarnim maščevanjem« (FR, 122; gl. še Friedrich Nietzsche: *H genealogiji morale* (GM), Slovenska matica, Ljubljana 1988, str. 226). Nietzsche ugotavlja še, da etika aristokratov, tj. »imenitna morala«, ki bi jo danes imenovali kar zasebna etika ali etika odličnosti, »izrašča iz nekega triumfirajočega potrjevanja [Ja-sagen] samega sebe«, tudi z asketizmom, toda morala sužnjev že vnaprej »pravi Ne nečemu, kar je 'zunaj', kar je 'drugo', kar je 'ne-sam': in *ta* Ne je njeno ustvarjalno dejanje« (GM, 226). Imeniten človek ima spoštovanje pred seboj, živi sproščeno, odprto in z zaupanjem, in če se pri njem kdaj pojavi *resentiment*, se »izpolni in izčrpa v takojšnji reakciji; in zato ne *zastruplja*« (GM, 229).

Lozarjevo delo *Fenomenologija razpoloženja* si zastavlja vprašanje, »kaj je ključno določilo *resentimenta* kot temeljnega ali prevladujočega razpoloženja kot

nerazpoloženja«, in tukaj odločno odgovarja, da je to določilo dejavnost, aktivnost: »*Da reagiranje postane in se nerazločno zlije v samo agiranje kot prvo aktivnost človeka. Zato se morala dobrega in zlega loči od morale dobrega in slabega najprej po tem, da je zanjo svet najprej in vnaprej razkrit kot nekaj obsodbe vrednega in zlobnega, ki potrebuje aktivnost (kot reaktivnost) ponižanega in razžaljenega, ali če hočete odmev iz Zaratuštre, togotnega in nejevoljnega, da bi šele postal zaradi njegove popolnoma drugačne, torej v smislu 'dobre' nature boljši in bi se ga dalo bolje prenašati.*« (FR, 123)

Večno vračanje enakega – ne istega –, po Lozarjevem plastičnem izrazju »vekovito vračanje enakega, (FR, 122), zdaj kot resentment, kot »vekovito kroženje nejevolje volje«, v aforizmu z naslovom *O prikazni in uganki* pomeni reagiranje in aktiviranje spečega pastirja, ki mu kača leze v grlo; temu napredovanju zla pastir naredi konec s tem, da kači »z dobrim ugrizom« odgrizne glavo in jo izpljune. Ko plane pokonci, je srečen, preobražen »in nasmejan! Še nikoli se ni na zemlji nihče tako smejal, kakor se je ta!« (Friedrich Nietzsche: *Tako je govoril Zaratuštra*, Slovenska matica, Ljubljana 1984, str. 186) Torej: večno vračanje omogoča vdor zgodovine, celo napredek, četudi ciklizmu nasprotuje samo s spiralnim gibanjem in ne s premočrtnim (tako kot Hegel in marksisti); soočenje z zlom ima pozitivni iztek, ker mu zlo uspe pokončati.

Zdaj dobi zgodba o ciklizmu in linearizmu povsem drugačno podobo kot zgolj in samo medsebojno izključujočo, in Lozarjevo delo, ki je kot celota en sam krik *uprimo se strašni moči navade* in temu sam sledi, že s številnimi posrečeno izbranimi novi izrazi (verjetno se bodo nekateri od njih v našem filozofskem besednjaku celo ustalili, in tu pustimo času čas), nas spodbuja, da to in ono že prebrano še enkrat preberimo zato, da bi odkrivali drugačnost, dali duška drugačnosti, ki nas vedno peha naprej. V tem smislu je pričujoče delo *Fenomenologija razpoloženja* kot spodbuda za nadaljnji razvoj filozofije pri nas in vaja v kritičnem razmišljanju, ki mora po Nietzschejevem vzoru vsak trenutek prepoznati zlo, četudi nimamo vedno odgovorov na vprašanje, kako to zlo premagovati, in še manj lahko povemo, kaj je prav. Imamo pa odgovor, da je nezmožnost znati prepoznati in misliti *zlo* težak primanjkljaj mišljenja. Skratka, nemišljenje je zlo, in pri tem je dobro vsaj to, da takšno zlo, takoj denunciramo, vendar pa ga ne prepoveličujemo.